

تحلیل زمینه‌های خود اشتغالی و اشتغالزایی دروس تخصصی رشته ترویج و آموزش کشاورزی

رضا موحدی* و طاهره چرختابیان^۱

(تاریخ دریافت: ۹۱/۱۱/۱، تاریخ پذیرش: ۹۲/۹/۱۱)

چکیده

هدف اصلی تحقیق حاضر شناسایی زمینه‌های خود اشتغالی و اشتغالزایی در دروس رشته ترویج و آموزش کشاورزی می‌باشد که به شیوه پیمایشی انجام شده است. جامعه آماری تحقیق را تعداد ۱۴۷ نفر از دانشجویان و دانش‌آموختگان رشته ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه بوعلی سینا در سال تحصیلی ۹۰-۱۳۸۹ تشکیل داده‌اند. نمونه‌های تحقیق نیز شامل ۱۲۰ نفر بوده که به صورت تصادفی انتخاب شدند. ابزار جمع‌آوری اطلاعات، پرسشنامه بود که روایی صوری آن توسط متخصصان فن مورد تأیید قرار گرفت و پایایی متغیرهای آن با استفاده از آلفای کرونباخ محاسبه گردید (۰/۸۴ و $\alpha = 0/85$). جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش‌های آمار توصیفی و استنباطی استفاده شد. نتایج تحلیل عاملی نشان داد که پنج زمینه توانایی طراحی برنامه‌های آموزشی و ترویجی، توانایی تهیه رسانه‌های آموزشی و ترویجی، توانایی در فناوری‌های آموزشی و اطلاعات، توانایی در تدریس و توانایی در امکان‌سنجی و راه‌اندازی کسب و کار، از مهم‌ترین زمینه‌های خوداشتغالی و اشتغالزایی رشته ترویج و آموزش کشاورزی به حساب می‌آیند.

واژه‌های کلیدی: کارآفرینی، اشتغال، خود اشتغالی، اشتغالزایی، ترویج و آموزش کشاورزی، دانشجویان، دانش‌آموختگان.

۱- به ترتیب استادیار و دانش‌آموخته کارشناسی ارشد، بخش ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه بوعلی سینا همدان، همدان، ایران.

*- مسئول مکاتبات، پست الکترونیکی: r.movahedi@basu.ac.ir

یکی از اهداف کلان توسعه در اغلب کشورها و از جمله کشور ما، کاهش بیکاری و توسعه فعالیت‌های شغلی است که مهم‌ترین ساز و کار آن، کارآفرینی و خود اشتغالی است زیرا فعالیت کارآفرینی با اثربخشی بالا به توسعه اقتصادی از جمله ایجاد اشتغال، نوآوری در فعالیت‌ها، رقابت‌پذیری و... منجر می‌شود (Verheul, 2004). بنابراین امروزه مبحث اشتغال صرفاً یک بحث اقتصادی یا مربوط به یک کشور خاص نیست، بلکه تقریباً تمامی جوامع به نوعی با معضل بیکاری دست به گریبان هستند و ابعاد این معضل تمامی بخش‌ها از جمله امور اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و حتی سیاسی و امنیتی را نیز متأثر ساخته است (هاشمی و همکاران، ۱۳۹۰، قاسمی سیانی، ۱۳۸۸). موضوع اشتغال نه فقط یکی از مهم‌ترین مسائل اجتماعی روز در کشور به شمار می‌آید، بلکه با توجه به میزان رشد جمعیت در دو دهه گذشته می‌توان آن را مهم‌ترین چالش اجتماعی چند دهه آینده نیز به حساب آورد. نتایج مطالعه میرفردی (۱۳۸۶) نشان می‌دهد که براساس تحولات فرهنگی و اجتماعی، آموزش عالی در ایران به دلیل توسعه ناموزون و خارج از نظارت علمی نتوانسته نقش و شایستگی خود را در اشتغالزایی ایفا نماید. در این راستا عدم گسترش زمینه‌های اشتغال به زمینه‌های کارآفرینی و نگرش افراد نسبت به روحیه کار و تلاش مرتبط می‌شود. بر همین اساس، اسحاقیان (۱۳۸۲) معتقد است مهم‌ترین رسالت آموزش عالی در رابطه با اشتغال می‌بایست توجه به مسئله کارآفرینی و خود اشتغالی در آموزش باشد. بنابر گزارش کمیسیون اروپا در سال ۲۰۰۸ در خصوص کارآفرینی در آموزش عالی، هدف اصلی در نظام آموزش عالی، توسعه استعدادها و افکار کارآفرینانه از طریق گسترش روحیه کارآفرینی در بین دانشجویان، آموزش دانشجویان در مورد راه‌اندازی کسب و کار و مدیریت آن، توسعه قابلیت‌های کارآفرینی از طریق شناسایی و بهره‌برداری از فرصت‌های کسب و کار (Anonymous, 2008) بیان شد. با توجه به این که کشاورزی در ایران به عنوان یکی از مهم‌ترین بخش‌های اقتصادی و اجتماعی کشور محسوب می‌شود، منابع و پتانسیل‌های موجود این

بخش به طور کامل مورد استفاده قرار نگرفته است. از جمله این منابع می‌توان به منابع انسانی که در دانشگاه‌ها آموزش می‌بینند اشاره کرد. به گونه‌ای که در طی سالیان گذشته، برودادهای نظام آموزش عالی کشاورزی در ایران یعنی دانش‌آموختگان، به دلیل عدم کسب مهارت‌ها و توانایی‌های لازم در جذب و استخدام در بازار کار دچار مشکل هستند (زمانی و عزیزی، ۱۳۸۵، شهبازی و علی بیگی، ۱۳۸۵). بررسی وضعیت دانش‌آموختگان کشاورزی در ایران طی یک دوره چهار ساله بین سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸ نشان می‌دهد که هر ساله بین ۳۶ تا ۱۲۰ هزار نفر (در مجموع این سال‌ها نزدیک به ۲۲۰ تا ۴۶۰ هزار نفر) دانش‌آموخته کشاورزی از دانشگاه‌های دولتی و آزاد فارغ-التحصیل شده‌اند که بخش عمده‌ای از این تعداد یا بیکارند یا در بخش غیرکشاورزی به کار اشتغال دارند. از طرفی، برآوردها نشان می‌دهد در سال‌های اخیر هر ساله ۲۵ تا ۵۲ درصد از دانش‌آموختگان کشاورزی بیکار بوده‌اند (فرهانی، ۱۳۸۹). دانشجویان و دانش‌آموختگان رشته ترویج و آموزش کشاورزی جهت آماده شدن برای کار در حیطه‌ی تخصصی خود نیاز به کسب مجموعه‌ای از شایستگی‌ها و مهارت‌های گوناگون دارند که البته نوع، میزان و چگونگی این صلاحیت‌ها برحسب شرایط خاص اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی حاکم بر هر کشور فرق می‌کند (Lindner et al., 2003). از طرف دیگر دانشجویان رشته‌های کشاورزی از جمله دانشجویان ترویج لازم است بتوانند دانش و مهارت‌هایی را که کسب می‌کنند در عمل و در شرایط واقعی کار مورد استفاده قرار دهند (Shao, 2004). در زمینه‌ی مهارت‌ها و شایستگی‌های مورد نیاز دانشجویان رشته ترویج و آموزش کشاورزی تحقیقات زیادی در دنیا انجام گرفته است. بررسی نتایج تحقیقات مختلف نشان می‌دهد که دانشجویان و دانش‌آموختگان ترویج و آموزش کشاورزی جهت آمادگی در مشاغل خود نیاز به فراگیری مجموعه‌ای از صلاحیت‌ها و مهارت‌های گوناگون دارند. از بین مهارت‌های مختلف مورد نیاز می‌توان موارد زیر را به طور خلاصه ذکر کرد: مهارت‌های ارتباطی (مهارت‌های فردی، روابط عمومی، و مهارت‌های اجتماعی)، مهارت‌های فنی و عملی کشاورزی، مهارت‌های

دانشگاهی محسوب می‌شود. جونز و انگلیش (Jones and English, 2005) طی مطالعه خود اظهار داشته‌اند که با آموزش کارآفرینی می‌توان اعتماد به نفس و دانش و مهارت دانشجویان را افزایش و آنها را برای راه‌اندازی کسب و کار توانمند ساخت. هوارد (Howard, 2004) در پژوهشی تأثیر توسعه قابلیت‌های کارآفرینی (استقلال‌طلبی، ریسک‌پذیری، انگیزه پیشرفت، کنترل درونی و اعتماد به نفس و جسارت خلاقیت) را بر کارآفرینی ۴۵۰ نفر از دانش‌آموزان مورد بررسی قرار داد و به این نتیجه رسید که رابطه مستقیمی بین این قابلیت‌ها و توانایی کارآفرینی آن‌ها وجود دارد. اوستریک و همکارانش (Oosterbeek, et al., 2010) در زمینه سنجش خصلت‌های کارآفرینی در بین دانشجویان نتیجه گرفته‌اند که برنامه‌ها و دروس دانشگاهی نتوانسته‌اند، اثرات مورد انتظار را در ایجاد خصلت‌های کارآفرینی در بین دانشجویان داشته باشند. این در حالی است که نتایج گرافنیتس و همکاران (Graevenitz et al., 2010) نشان می‌دهد که با آموزش کارآفرینی می‌توان مهارت‌های اکتسابی دانشجویان در زمینه کارآفرینی را از طریق دروس دانشگاهی افزایش داد. یارائی (۱۳۸۳) در مطالعه‌ای دیگر با بررسی برخی روحیات کارآفرینی در دانشجویان دانشگاه شیراز و مقایسه آن با مدیران صنایع به این نتیجه رسید که مدیران از انگیزه پیشرفت بالاتری نسبت به دانشجویان برخوردارند و ریسک‌پذیری دانشجویان از مدیران صنایع بالاتر بوده است. همچنین، بین ویژگی‌های کارآفرینی دانشجویان با جنسیت، سن، محل تولد و سطح تحصیلات والدین رابطه معناداری وجود ندارد. بدری و همکاران (۱۳۸۵) در تحقیقی به بررسی قابلیت‌های کارآفرینی (استقلال‌طلبی، کنترل درونی، انگیزه پیشرفت، ریسک‌پذیری و خلاقیت) و تأثیر آموزش‌های دانشگاهی در افزایش این قابلیت‌ها بر روی دانشجویان دانشگاه اصفهان پرداختند. نتایج نشان داد که قابلیت‌های کارآفرینی دانشجویان در زمینه استقلال‌طلبی، کنترل درونی، انگیزه پیشرفت و خلاقیت بالاتر از حد میانگین بود، اما نمرات ریسک‌پذیری از متوسط نمره معیار پایین‌تر بود. همچنین، آموزش‌های دانشگاهی در پرورش ویژگی‌های کارآفرینی در دانشجویان مؤثر نبوده است.

تخصصی ترویج و آموزش، مهارت‌های مدیریتی و برنامه‌ریزی، و مهارت‌های کارآفرینی و کسب و کار. لذا لازم است که در وحله اول دانش‌ها و مهارت‌ها و توانایی‌های مورد نیاز دانشجویان و دانش‌آموختگان ترویج شناسایی شده و طوری در برنامه‌های درسی دانشگاهی تلفیق گردند که بتوانند به طور دایم سازگار و جوابگوی نیازهای در حال تغییر بازارکار و مشاغل مختلف در حال و آینده باشند (Movahedi, 2009). بنابراین با توجه به موارد بالا نظام آموزش عالی کشاورزی و برنامه‌های درسی آن طوری باید تدوین و اجرا گردند که بیش از هر زمان دیگری توانمندی‌ها و قابلیت‌های دانشجویان را در جهت برطرف کردن نیازهای واقعی جامعه و بازارکار در حال و آینده سوق دهند. از جمله راه‌کارهایی که در دنیا در خصوص بهبود وضعیت اشتغال دانش‌آموختگان به کار گرفته می‌شود، تأکید بر کارآفرینی و خوداشتغالی از طریق برنامه‌ها و دروس دانشگاهی است. جای چنین برنامه‌ها و دروسی که دانشجو را برای کار در بازار آماده می‌کند در ایران خالی یا بسیار کم‌رنگ است (Movahedi, 2009). بنابراین نیاز است تا با انجام مطالعات مختلف زمینه‌های کاری و اشتغالی در دروس مختلف دانشگاهی شناسایی و به طور مطلوب به کار گرفته شود. به اعتقاد روپکه (Ropke, 2007) در نظام علمی و دانشگاهی، بسیاری از دانش‌ها و توانایی‌هایی که یاد گرفته شده است به گونه‌ای تلف می‌شود و راه خود را به سمت محصولات و فناوری جدید پیدا نمی‌کند. روپکه عاملی را که فاصله بین دانش، مدیریت دانش و مفاهیم مشابه را پر می‌کند، کارآفرینی می‌داند و مؤسسات دانشگاهی را که سعی بر پرکردن این فاصله بین دانش و عمل را دارند "دانشگاه کارآفرین" می‌خواند. به اعتقاد رون (Ron, 2006) دانش و مهارت‌های کارآفرینی را می‌توان از طریق برنامه‌های درسی دانشگاهی و با تزریق مفاهیم و مباحث کارآفرینی در دوره‌های آموزشی فرا گرفت. به عنوان مثال در کشورهای اسکانديناوی آموزش کارآفرینی در نظام آموزشی این کشورها در کلیه سطوح آموزشی تدریس می‌گردد. به همین خاطر کارآفرینی به عنوان یکی از عوامل اساسی و حیاتی در بهبود وضعیت دانش‌آموختگان

کارآفرینی جهت انجام فعالیت‌های کارآفرینانه در میان دانشجویان رشته‌های مختلف پی برد که توجه به خلاقیت و نوآوری، الگوبرداری، و روحیه تحقیق و توسعه در جامعه، به گسترش فعالیت‌های کارآفرینانه کمک می‌کند. چمبرز (Chamberrs, 2002) در مطالعه خود بازنگری در برنامه‌ها، محتوای درسی و برگزاری دوره‌های آموزشی برای گروه‌های مختلف آموزشی مراکز آموزش عالی را به منظور تبدیل دانشگاه سنتی به یک دانشگاه کارآفرین ضروری دانسته است. نتایج حاصل از تحقیق مقیمی و احمدپورداریانی (۱۳۸۷) نشان داد که به علت شکاف زیاد بین وضع موجود و مطلوب، بسیاری از مولفه‌های آموزشی مانند، تقویت محتوای آموزشی، امکانات و تجهیزات، عوامل فردی، مهارت‌های آموزشگران، ویژگی‌های فراگیران و عوامل محیطی، برای تقویت مهارت و روحیه کارآفرینی مورد نیاز است. اسکندری و همکاران (۱۳۸۵)، در پژوهشی به بررسی عوامل اثر گذار بر عملکرد کارآفرینانه دانش‌آموختگان کشاورزی پرداخته و به این نتیجه رسیدند که آموزش عالی کشاورزی و منابع طبیعی تنها در کسب مهارت‌های تخصصی تأثیر داشته و نقش چندانی در کسب سایر مهارت‌های مورد نیاز دانش‌آموختگان کشاورزی ایران از جمله مهارت‌های کسب و کار و مهارت‌های کارآفرینانه نداشته است. بر اساس نتایج تحقیق حسینی و همکاران (۱۳۸۸)، عواملی از قبیل روش‌های تدریس خلاق در دانشگاه‌ها، آموزش‌های فوق‌برنامه مرتبط با مهارت‌های شغلی، محتوای مناسب دروس دانشگاهی، توان و مهارت عملی در زمینه موضوع درسی، برنامه‌ریزی منطبق با شرایط و علایق دانشجویان، و فضای مناسب رقابتی در دانشگاه به عنوان عوامل تأثیرگذار بر کارآفرینی شناخته شده‌اند. بنابراین، شناخت زمینه‌های کارآفرینی و خوداشتغالی در برنامه‌ها و دروس دانشگاهی می‌تواند راه را برای گسترش و توسعه فعالیت‌های کارآفرینانه در دانشگاه‌ها هموارتر نماید. با وجود زمینه‌های کارآفرینی و خوداشتغالی متنوع در رشته‌های مختلف کشاورزی از جمله ترویج و آموزش کشاورزی، اکثر دانشجویان و دانش‌آموختگان شناخت کمی نسبت به زمینه‌های کاری رشته‌های خود دارا هستند و از آنجا که تاکنون تحقیقی

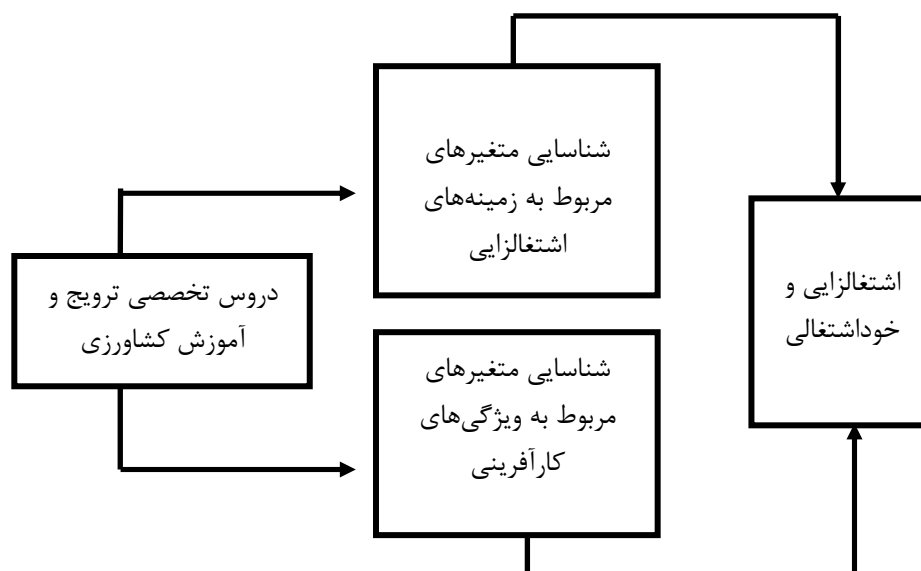
سعدی و سلیمانی (۱۳۹۱) در تحقیقی به بررسی ظرفیت کارآفرینی دانشجویان دانشکده کشاورزی دانشگاه بوعلی سینا پرداختند. یافته‌های این تحقیق نشان داد ظرفیت کارآفرینی ۲۰ درصد از دانشجویان ضعیف، ۳۳/۸ درصد متوسط، ۲۶/۳ درصد خوب، و ۱۶ درصد در حد بالایی است. همچنین نتایج تحقیق نشان داد از مجموع ۳۲ ویژگی کارآفرینی، ۶ مورد ویژگی مهم یعنی ریسک‌پذیری، توانایی فعالیت در بازار، انتقادپذیری و خلاقیت، در اولویت‌های آخر و در حد ضعیفی در دانشجویان وجود دارد. دیگر یافته‌های تحقیق حاکی از آن بود که متغیرهای فردی مؤثر بر کارآفرینی، رشته تحصیلی در دانشگاه و شرکت در دوره‌های مربوط به خود اشتغالی بر ظرفیت کارآفرینی تأثیر می‌گذارند. امینی و همکاران (۱۳۹۲) در تحقیقی به بررسی و ارزیابی قابلیت‌های کارآفرینی دانشجویان شاغل به تحصیل دانشگاه کاشان پرداختند. نتایج به دست آمده از این پژوهش نشان داد که میان دانشجویان دانشکده‌های مختلف از نظر قابلیت‌های کارآفرینی تفاوت معناداری وجود ندارد. اما در عین حال میان دانشجویان دختر و پسر در نمره کل کارآفرینی و شاخص‌های ریسک‌پذیری و خلاقیت تفاوت معناداری وجود دارد. همچنین بین نظرات دانشجویان سال اول و چهارم از نظر میزان برخورداری از قابلیت‌های کارآفرینی تفاوت معناداری وجود ندارد. مک کله‌لند (Mc Clelland, 1961) در پژوهشی درباره تبیین رابطه بین ویژگی‌های فردی با رشد و توسعه اقتصادی در زمینه‌های شغلی، به این نتیجه رسید که پیشرفت به یک گروه و دسته خاص اختصاص ندارد، و با رشد و توسعه برخی از ویژگی‌ها در افراد می‌توان رشد اقتصادی را در جامعه‌های مختلف فراهم نمود. به اعتقاد وی انگیزه پیشرفت، مخاطره‌پذیری متوسط، نظارت درونی، نوآوری و پذیرش مسئولیت شخصی از جمله ویژگی‌های افراد آغازگر کسب و کار جدید است. گالوی و همکاران (Galloway et al., 2005) در پژوهش خویش دریافتند که آموزش کارآفرینی در افزایش مهارت‌های دانشجویان در خلاقیت، اعتماد به نفس و نیز مهارت‌های ارتباطی و مدیریتی تأثیر دارد. همچنین، یداللهی (۱۳۸۵) با بررسی نقش مراکز

نمونه‌های منتخب از جامعه، توزیع فراوانی و روابط بین متغیرها مورد نقد و بررسی قرار گرفت. جمع آوری اطلاعات با استفاده از ابزار پرسشنامه انجام شده است. پرسشنامه این تحقیق از سه بخش ویژگی‌های فردی، ویژگی‌های کارآفرینی (شامل ۲۰ متغیر) و دیدگاه پاسخگویان در خصوص مهارت‌های مؤثر بر اشتغالزایی (شامل ۳۰ متغیر) تشکیل شده بود. این متغیرها از طریق مطالعه و بررسی سرفصل دروس تخصصی دوره کارشناسی رشته ترویج و آموزش کشاورزی استخراج شدند. دقت شاخص‌ها و گویه‌ها در پرسشنامه یا روایی صوری توسط متخصصین و صاحب‌نظران موضوعی، مورد تأیید قرار گرفت. برای بررسی پایایی سوالات، پرسشنامه در اختیار ۳۰ نفر از دانشجویان قرار گرفت و نتایج آن با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ برای هر یک از متغیرهای تحقیق به ترتیب، ویژگی‌های کارآفرینی (۰/۸۵) و زمینه‌های اشتغالزایی (۰/۸۴) محاسبه گردید. جامعه آماری تحقیق را دو گروه دانشجویان (سال سوم و چهارم کارشناسی) و دانش‌آموختگان (کارشناسی و کارشناسی ارشد) رشته ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه بوعلی سینا در سال تحصیلی ۹۰-۱۳۸۹ تشکیل داده‌اند.

در این زمینه انجام نشده است، لذا لازم است تا با شناسایی زمینه‌های مختلف خوداشتغالی در رشته‌های کشاورزی، گام‌های موثری جهت بهبود وضعیت اشتغال دانش‌آموختگان رشته‌های کشاورزی ارائه شود. از طرفی، با توجه به اهمیت مقوله اشتغالزایی و نقش کارآفرینی در تربیت دانش‌آموختگان کشاورزی کارآفرین و خوداشتغال، سوال اینجاست که زمینه‌هایی که در رشته ترویج باعث بروز فعالیت‌های خوداشتغالی و اشتغالزایی دانشجویان می‌گردد کدامند؟ همچنین کدامیک از ویژگی‌های کارآفرینی از دیدگاه جامعه آماری بیشترین تأثیر را بر خوداشتغالی از طریق دروس تخصصی رشته ترویج دارند؟ مطالعه حاضر با هدف پاسخگویی به این سوالات انجام شده است. بر همین اساس، مسیر مربوط به شناسایی مولفه‌های مرتبط با پژوهش به صورت نگاره (۱) ترسیم شده است.

روش پژوهش

پژوهش حاضر با هدف بررسی زمینه‌های خوداشتغالی و اشتغالزایی در رشته ترویج و آموزش کشاورزی و به صورت پیمایشی انجام شده است. در این روش با انتخاب و مطالعه

نگاره ۱- نمودار مولفه‌های مورد بررسی در تحقیق

هم در مشاغل مرتبط با رشته تحصیلی خود مشغول به کار بوده‌اند.

اولویت‌بندی ویژگی‌های کارآفرینی موثر بر اشتغالزایی

با توجه به رابطه نزدیک مقوله کارآفرینی با اشتغالزایی، در این تحقیق برخی ویژگی‌های لازم برای کارآفرینی مورد بررسی قرار گرفت. به این گونه که تاثیر هر یک از ویژگی‌ها بر اشتغالزایی از پاسخگویان سوال شد. به منظور تعیین میزان اهمیت هر یک از متغیرها، میانگین رتبه‌ای نظرات دانشجویان و دانش‌آموختگان مبنای محاسبه قرار گرفته و اولویت‌بندی بر اساس میانگین‌ها (جدول ۱) مشخص گردید. با توجه به جدول (۱) در بین ویژگی‌های کارآفرینی مورد بررسی، خلاقیت و نوآوری، علاقمندی به شغل، اعتماد به نفس و انگیزه و ابتکار به ترتیب با میانگین (۴/۴۶)، (۴/۴۶)، (۴/۴۰) و (۴/۴۰) بیشترین تاثیرگذاری و متغیرهای میزان مطالعه (۳/۸۷)، رقابت‌پذیری (۳/۷۸) و قانون‌مداری و نظم (۳/۷۸) نسبت به سایر متغیرها میانگین کمتری بردانش‌آموختگان رشته ترویج داشته‌اند. در صورتی که دانشجویان به ترتیب ریسک‌پذیری با میانگین (۳/۶۷)، وجدان‌کاری (۳/۶۴)، شجاعت در کار (۳/۵۷) و احساس مسئولیت (۳/۵۷) را به عنوان مهم‌ترین ویژگی‌ها عنوان کرده‌اند. همچنین اعتماد به نفس (۳/۳۸)، انگیزه و ابتکار (۳/۳۴)، رقابت‌پذیری (۳/۲۸) و خوش‌بینی و مثبت‌اندیشی (۳/۲۸) نسبت به سایر ویژگی‌ها از اهمیت کمتری در زمینه خوداشتغالی از دیدگاه دانشجویان برخوردار بوده‌اند. بر اساس یافته‌های تحقیق، اکثر ویژگی‌های کارآفرینانه موثر بر اشتغالزایی از دیدگاه دانشجویان و دانش‌آموختگان، بالاتر از حد میانگین بوده است. این یافته‌ها با یافته‌های سعدی و سلیمانی (۱۳۹۱)، بدری و همکاران (۱۳۸۵)، گرافیتس و همکاران (۲۰۱۰)، گالوی و همکاران (۲۰۰۵)، هووارد (۲۰۰۴)، جونز و انگلیش (۲۰۰۴)، همسو می‌باشد و بیانگر آن است که برای تحقق اهداف و گسترش خود اشتغالی و اشتغالزایی در بین دانشجویان، توجه به ویژگی‌های مذکور امری ضروری است.

تعداد کل دانشجویان سال سوم و چهارم این دانشکده ۸۷ نفر بودند (تعداد ۳۹ نفر دانشجوی سال سوم و تعداد ۴۸ نفر دانشجوی سال چهارم) که با استفاده از جدول کرجسی و مورگان (۱۹۷۰)، تعداد ۷۰ نفر انتخاب شده و تعداد دانش‌آموختگان ۶۰ نفر بودند که تعداد ۵۰ نفر به عنوان نمونه آماری به روش تصادفی انتخاب شدند و دیدگاه‌های آن‌ها مورد بررسی قرار گرفت. داده‌های به دست آمده با استفاده از نرم افزار SPSS تجزیه و تحلیل گردید. در بخش توصیف اطلاعات از آماره‌های توصیفی مثل فراوانی، درصد، انحراف معیار و میانگین بهره گرفته شد. در بخش تحلیل داده‌ها، از آزمون «من ویت نی» جهت مقایسه دیدگاه دو گروه دانش‌آموختگان و دانشجویان و تحلیل عاملی به منظور دستیابی به عوامل کلیدی یا زمینه‌های اشتغالزایی با توجه به سرفصل دروس تخصصی دوره کارشناسی رشته ترویج و آموزش کشاورزی استفاده شد.

نتایج و بحث

براساس نتایج به دست آمده، سن افراد مورد مطالعه بین ۲۰ تا ۳۳ سال متغیر و میانگین سنی آن‌ها در حدود ۲۳ سال می‌باشد. از نظر جنسیت، ۶۴/۲ درصد از آن‌ها (۷۷ نفر) دختر و ۳۵/۸ درصد (۴۳ نفر) پسر هستند. هم چنین ۲۵/۸ درصد از افراد مورد مطالعه دانشجوی سال سوم، ۳۲/۵ درصد دانشجوی سال چهارم و بقیه افراد فارغ‌التحصیل مقطع کارشناسی و کارشناسی‌ارشد هستند، در مجموع ۵۸/۳ درصد (۷۰ نفر) از افراد مورد مطالعه دانشجو و بقیه ۴۱/۷ (۵۰ نفر) دانش‌آموخته رشته ترویج و آموزش کشاورزی هستند. بررسی وضعیت اشتغال دانش‌آموختگان مورد مطالعه نیز نشان داد که ۳۶/۸ درصد (۱۸ نفر) از آن‌ها بیکار و ۶۳/۲ درصد (۳۲ نفر) شاغل بوده‌اند. از بین شاغلین مورد مطالعه ۳۷/۵ درصد دارای شغل دولتی و بقیه در بخش‌های غیردولتی و خصوصی مشغول به کار بوده‌اند. نتایج هم چنین نشان داد که از بین دانش‌آموختگان شاغل مورد مطالعه ۲۹/۲ درصد، در مشاغل غیرمرتبط با رشته تحصیلی خود و ۷۰/۸ درصد

جدول ۱- ویژگی‌های کارآفرینی مؤثر بر اشتغالزایی از دیدگاه دو گروه

دانشجویان رشته ترویج و آموزش کشاورزی			دانش‌آموختگان رشته ترویج و آموزش کشاورزی			
رتبه	انحراف معیار	میانگین	متغیرها	رتبه	انحراف معیار	میانگین
۱۴	۱/۶۱	۳/۴۱	خلاقیت و نوآوری	۱	۰/۸۰	۴/۴۶
۸	۱/۴۵	۳/۴۷	علاقه‌مندی به شغل	۲	۱/۱۰	۴/۴۶
۱۷	۱/۶۳	۳/۳۸	اعتماد به نفس	۳	۰/۹۷	۴/۴۰
۱۸	۱/۴۲	۳/۳۴	انگیزه و ابتکار	۴	۱/۱۰	۴/۴۰
۴	۱/۶۰	۳/۵۷	احساس مسئولیت	۵	۰/۸۶	۴/۳۴
۱	۱/۱۸	۳/۶۷	ریسک‌پذیری	۶	۰/۹۰	۴/۳۴
۱۱	۱/۴۷	۳/۴۲	داشتن روابط عمومی قوی	۷	۱/۱۲	۴/۳۴
۶	۱/۴۵	۳/۵۴	روحیه کارآفرینی	۸	۱/۰۹	۴/۳۱
۷	۱/۴۷	۳/۵۰	توان مدیریتی	۹	۰/۸۸	۴/۲۸
۳	۱/۴۰	۳/۵۷	شجاعت در کار	۱۰	۱/۰۸	۴/۲۸
۱۰	۱/۳۷	۳/۴۲	توان تصمیم‌گیری	۱۱	۰/۹۸	۴/۲۵
۲۰	۱/۳۳	۳/۲۸	خوش‌بینی و مثبت‌اندیشی	۱۲	۰/۹۴	۴/۲۱
۵	۱/۴۷	۳/۵۵	انعطاف‌پذیری	۱۳	۰/۹۳	۴/۱۸
۱۶	۱/۴۳	۳/۳۸	روحیه کارگروهی	۱۴	۱/۰۶	۴/۱۸
۹	۱/۳۲	۳/۴۲	خودباری	۱۵	۱/۰۴	۴/۰۶
۱۵	۱/۴۸	۳/۴۰	توان علمی و تخصصی	۱۶	۱/۱۶	۴/۰۶
۲	۱/۲۶	۳/۶۴	وجدان کاری	۱۷	۱/۱۲	۳/۹۶
۱۳	۱/۴۰	۳/۴۱	میزان مطالعه	۱۸	۱/۰۰	۳/۸۷
۱۹	۱/۲۴	۳/۲۸	رقابت‌پذیری	۱۹	۰/۹۴	۳/۷۸
۱۲	۱/۲۰	۳/۴۱	قانون‌مداری و نظم	۲۰	۱/۲۳	۳/۷۸

خیلی زیاد=۵، زیاد=۴، متوسط=۳، کم=۲، خیلی کم=۱

اولویت‌بندی زمینه‌های اشتغالزایی

نتایج پژوهش حاضر در مورد شناسایی زمینه‌های اشتغالزایی دروس تخصصی ترویج و آموزش کشاورزی حاکی از آن است که با توجه به جدول ۲، در میان توانایی‌ها و مهارت‌های مختلف از دیدگاه دانش‌آموختگان این رشته، توانایی راه‌اندازی کلاس‌های آموزش بزرگسالان، توانایی امکان‌سنجی کسب و کار در روستاها و توانایی جستجو و جمع‌آوری اطلاعات از طریق اینترنت به ترتیب رتبه‌های اول تا سوم را کسب نموده‌اند و جزء مهم‌ترین توانایی‌ها و مهارت‌ها در زمینه خوداشتغالی به حساب می‌آیند. در حالی که دانشجویان رشته ترویج و آموزش کشاورزی، توانایی جستجو و جمع‌آوری اطلاعات از طریق اینترنت، توانایی برآورد هزینه‌های طراحی و اجرای

برنامه‌های آموزشی و طراحی طرح درس برای انواع برنامه‌های آموزشی را به عنوان مهم‌ترین توانایی‌ها و مهارت‌های اشتغالزایی عنوان کرده‌اند. برخی از یافته‌های سعدی و سلیمانی (۱۳۹۱) و موحدی (۲۰۰۹) این نتایج را تایید می‌کند. همچنین توانایی تهیه نشریه‌های فنی، توانایی ارزشیابی علمی برنامه‌های ترویجی و توانایی طراحی و اجرای برنامه‌های آموزشی از دیدگاه دانش‌آموختگان و توانایی راه‌اندازی و انجام پروژه‌های پژوهشی، توانایی تهیه و چاپ پوستر و رسانه‌های چاپی و توانایی تهیه مقاله پوستر از دیدگاه دانش‌جویان رشته ترویج و آموزش کشاورزی اهمیت کمتری در خوداشتغالی دانش‌آموختگان و دانش‌جویان این رشته دارا شده‌اند.

جدول ۲- اولویت‌بندی زمینه‌های اشتغالی از دیدگاه دو گروه

دانشجویان رشته ترویج و آموزش کشاورزی			دانش‌آموختگان رشته ترویج و آموزش کشاورزی			
رتبه	انحراف معیار	میانگین	متغیرها	رتبه	انحراف معیار	میانگین
۷	۱/۰۸۶	۳/۶۷	توانایی‌های راه‌اندازی کلاس‌های آموزش بزرگسالان	۱	۱/۱۷۶	۳/۶۸
۱۱	۱/۰۲۱	۳/۵۶	توانایی امکان‌سنجی کسب و کار در روستاها	۲	۱/۲۶۳	۳/۶۲
۱	۰/۹۵۲	۳/۹۲	توانایی جستجو و جمع‌آوری اطلاعات از طریق اینترنت	۳	۱/۰۷۳	۳/۵۹
۹	۰/۹۸۵	۳/۵۸	مهارت اجرا و راه‌اندازی پروژه‌های فردی و گروهی	۴	۱/۰۲۷	۳/۵۴
۳	۰/۹۷۳	۳/۷۷	مدیریت و برنامه‌ریزی آموزشی	۵	۰/۹۸۳	۳/۵۳
۲۵	۱/۱۵۹	۳/۳۸	توانایی به‌کارگیری نرم‌افزارهای کامپیوتری قابل استفاده SPSS	۶	۰/۹۸۴	۳/۵۳
۱۵	۱/۲۴۸	۳/۵۰	تهیه فیلم‌های آموزشی مخصوص کشاورزان و روستائیان	۷	۱/۰۷۷	۳/۵۳
۵	۱/۰۶۷	۳/۷۰	توانایی برقراری ارتباط و کار در محیط روستا	۸	۱/۲۶۹	۳/۵۳
۴	۰/۹۸۴	۳/۷۵	توانایی مدیریت برنامه‌ها و فعالیت‌های ترویجی	۹	۰/۹۶۱	۳/۴۸
۱۲	۰/۹۵۷	۳/۵۵	توانایی تهیه برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی مرتبط با ترویج	۱۰	۱/۰۹۱	۳/۴۸
۱۴	۰/۹۷۴	۳/۵۰	توانایی تهیه و سازماندهی محتوا در برنامه‌های آموزشی	۱۱	۱/۱۰۵	۳/۴۳
۸	۱/۲۷۵	۳/۶۲	توانایی انجام پروژه‌های نیازسنجی آموزشی در روستاها	۱۲	۱/۲۱۶	۳/۴۳
۲۸	۱/۱۱۵	۳/۲۷	توانایی راه‌اندازی و انجام پروژه‌های پژوهشی	۱۳	۱/۲۶۸	۳/۴۳
۲	۱/۱۰۱	۳/۸۵	توانایی برآورد هزینه‌های طراحی و اجرای برنامه‌های آموزشی	۱۴	۰/۸۷۴	۳/۴۰
۲۱	۰/۹۷۷	۳/۴۳	توانایی برنامه‌ریزی ترویجی	۱۵	۱/۰۴۲	۳/۴۰
۲۷	۱/۱۷۱	۳/۳۰	شناخت قوانین راه‌اندازی تشکلهای غیر دولتی و تعاونی	۱۶	۱/۴۱۱	۳/۴۰
۲۳	۰/۹۸۵	۳/۴۱	توانایی تهیه مقالات علمی برای مجلات و روزنامه‌ها	۱۷	۱/۰۱۸	۳/۳۵
۶	۱/۰۷۳	۳/۶۷	مهارت در انجام تکنیک‌های مشارکتی و ارزشیابی	۱۸	۱/۲۵۲	۳/۳۵
۲۹	۱/۱۳۲	۳/۲۰	توانایی تهیه و چاپ پوستر و رسانه‌های چاپی	۱۹	۰/۷۸۰	۳/۳۱
۱۸	۱/۰۷۳	۳/۴۷	تدوین فیلم‌های آموزشی و ترویجی به کمک نرم‌افزار	۲۰	۰/۹۹۷	۳/۳۱
۱۶	۱/۰۳۱	۳/۴۸	مهارت در به‌کارگیری تکنیک‌های تدریس انفرادی	۲۱	۱/۰۰۷	۳/۲۱
۲۶	۱/۰۰۳	۳/۳۵	تهیه و راه‌اندازی وب سایت به کمک انواع نرم‌افزار کامپیوتری	۲۲	۰/۸۵۹	۳/۱۸
۲۰	۰/۹۳۱	۳/۴۳	توانای راه‌اندازی آموزش‌های حین خدمت و قبل از خدمت	۲۳	۱/۰۲۹	۳/۱۸
۳۰	۰/۹۷۷	۳/۱۷	توانایی تهیه مقاله پوستری	۲۴	۰/۸۳۲	۳/۱۲
۱۷	۱/۱۱۳	۳/۴۸	طراحی برنامه‌های آموزش پودمانی	۲۵	۱/۰۳۳	۳/۰۳
۲۴	۰/۹۲۷	۳/۳۹	توانایی برگرداندن و ترجمه متون تخصصی به زبان فارسی	۲۶	۰/۸۶۰	۳/۰۳
۱۰	۱/۰۱۵	۳/۵۷	توانایی تهیه نشریه‌های ترویجی	۲۷	۱/۱۰۷	۳/۰۰
۱۹	۱/۰۹۹	۳/۴۷	توانایی تهیه نشریه‌های فنی	۲۸	۰/۹۶۶	۲/۹۶
۲۲	۱/۰۹۷	۳/۴۲	توانایی ارزشیابی علمی برنامه‌های ترویجی	۲۹	۱/۱۲۹	۲/۹۶
۱۳	۱/۲۰۰	۳/۵۴	توانایی ارزشیابی برنامه‌های آموزشی	۳۰	۱/۲۹۳	۲/۹۳

خیلی زیاد=۵، زیاد=۴، متوسط=۳، کم=۲، خیلی کم=۱

زمینه‌های اشتغالی (۳۰ متغیر) همچنین میانگین ویژگی‌های موثر بر کارآفرینی دانشجویان (۲۰ متغیر) محاسبه گردیده. سپس با استفاده از آزمون ناپارامتری من ویت نی دیدگاه‌های گروه‌های مورد مطالعه از نظر دانشجو/دانش‌آموخته و از نظر جنسیت مورد آزمون قرار گرفت.

مقایسه زمینه‌های اشتغالی و ویژگی‌های

کارآفرینی بین گروه‌های مورد مطالعه

به منظور مقایسه زمینه‌های اشتغالی و ویژگی‌های کارآفرینی با دو گروه دانشجویان و دانش‌آموختگان همچنین دو گروه زن و مرد، از آزمون من ویت نی استفاده شد. برای این کار ابتدا، میانگین متغیرهای مربوط به

جدول ۳- مقایسه نظرات گروه‌های مورد مطالعه درباره زمینه‌های اشتغالزایی و ویژگی‌های کارآفرینی

سطح معنی‌داری	من ویت نی	میانگین رتبه‌ای		متغیرها
		دانشجویان	دانش‌آموختگان	
۰/۰۷۹	۱۴۲۰	۶۵/۲۱	۵۳/۹۰	زمینه‌های اشتغالزایی
۰/۰۰۲*	۱۱۷۰	۵۲/۲۲	۷۰/۰۹	ویژگی‌های کارآفرینی
		مرد	زن	
۰/۵۷۸	۱۵۵۴	۵۸/۱۴	۶۱/۸۲	زمینه‌های اشتغالزایی
۰/۷۹۵	۱۶۰۸	۵۹/۴۰	۶۱/۱۲	ویژگی‌های کارآفرینی

گروه‌بندی زمینه‌های اشتغالزایی دانش‌آموختگان رشته ترویج و آموزش کشاورزی

به منظور کاهش تعداد متغیرهای مربوط به زمینه‌های اشتغالزایی دانش‌آموختگان رشته ترویج و آموزش کشاورزی و دسته‌بندی آن‌ها به عوامل کلیدی و تعیین سهم هر یک، از تحلیل عاملی استفاده شد. محاسبات انجام شده نشان داد که انسجام درونی داده‌ها برای بهره‌گیری از این تکنیک مناسب بوده ($KMO=0/816$) و آماره بارتلت نیز در سطح ۱ درصد معنی‌دار بوده است. در این بررسی پنج عامل دارای مقدار ویژه بالاتر از یک، استخراج شد که نتیجه در جدول ۴ به همراه مقدار ویژه و درصد واریانس مربوطه ذکر شده است. جدول (۴) نشان می‌دهد که عامل اول (مقدار ویژه = $5/795$) بیشترین سهم و عامل پنجم (مقدار ویژه = $2/489$) کمترین سهم را در تبیین کل متغیرها داشته و در مجموع پنج عامل مذکور توانسته‌اند ۶۱/۵۵ درصد از کل واریانس متغیرها را تبیین نمایند. برای چرخش عاملی از روش وریماکس (جدول ۵) استفاده شد.

همان‌گونه که در جدول ۳ مشاهده می‌شود تنها بین نظرات دو گروه دانشجو و دانش‌آموخته و ویژگی‌های موثر بر کارآفرینی، تفاوت معنی‌دار مشاهده می‌گردد. یعنی از نظر دانشجویان و دانش‌آموختگان، ویژگی‌های کارآفرینی یکسان نیست و برای هر گروه ویژگی‌های متفاوتی در کارآفرینی موثر هستند. ولی بین جنسیت افراد مورد مطالعه و زمینه‌های اشتغالزایی در دروس تخصصی رشته ترویج، همچنین ویژگی‌های کارآفرینی تفاوت وجود ندارد. یعنی زمینه‌های بروز اشتغالزایی در دروس تخصصی و ویژگی‌های کارآفرینی از نظر دانشجویان یا دانش‌آموختگان زن و مرد یکسان است. این مساله بیانگر یکسان بودن اهمیت زمینه‌های اشتغالزایی و ویژگی‌های کارآفرینی بین زنان و مردان مورد مطالعه می‌باشد.

یاراتی (۱۳۸۳) در مطالعه‌ای مشابه، بین بررسی ویژگی‌های کارآفرینی دانش‌جویان دانشگاه شیراز با جنسیت رابطه معنی‌داری نیافت. اما امینی و همکارانش (۱۳۹۲) میان دانشجویان دختر و پسر دانشگاه کاشان در مورد برخی شاخص‌های کارآفرینی از جمله ریسک‌پذیری و خلاقیت تفاوت معناداری مشاهده نمودند.

جدول ۴- عوامل استخراج شده همراه با مقدار ویژه، درصد واریانس و درصد واریانس تجمعی

عامل	مقدار ویژه	درصد واریانس مقدار ویژه	فراوانی تجمعی درصد واریانس
عامل اول	۵/۷۹۵	۱۹/۳۱	۱۹/۳۱
عامل دوم	۳/۹۷۲	۱۳/۲۳	۳۲/۵۵
عامل سوم	۳/۳۰۱	۱۱/۰۰	۴۳/۵۵
عامل چهارم	۲/۹۰۹	۹/۶۹	۵۳/۲۵
عامل پنجم	۲/۴۸۹	۸/۲۹	۶۱/۵۵

جدول ۵- متغیرهای مربوط به زمینه‌های اشتغالی و میزان بارهای عاملی بدست آمده از ماتریس چرخش یافته

عامل	متغیرها	بار عاملی
توانایی طراحی برنامه و برنامه‌ریزی آموزشی و ترویجی	توانایی ارزشیابی علمی برنامه‌های ترویجی	۰/۶۶۷
	توانایی ارزشیابی برنامه‌های آموزشی	۰/۸۱۱
	توانایی برآورد هزینه‌های طراحی و اجرای برنامه‌های آموزشی	۰/۵۴۸
	مدیریت و برنامه ریزی آموزشی	۰/۷۷۸
	طراحی برنامه‌های آموزش پودمانی	۰/۷۲۴
	توانایی برقراری ارتباط و کار در محیط روستا	۰/۷۲۹
	توانایی انجام پروژه‌های نیازسنجی آموزشی در روستاها	۰/۶۴۰
	توانایی مدیریت برنامه‌ها و فعالیت‌های ترویجی	۰/۵۶۰
	مهارت در به کارگیری تکنیک‌های تدریس انفرادی	۰/۵۰۳
	توانایی تهیه رسانه‌های آموزشی و ترویجی	تهیه فیلم‌های آموزشی مخصوص کشاورزان و روستائیان
توانایی تهیه و چاپ پوستر و رسانه‌های چاپی		۰/۸۴۴
توانایی تهیه مقاله پوستر		۰/۸۲۶
توانایی تهیه مقالات علمی برای مجلات و روزنامه‌ها		۰/۵۷۷
تهیه و راه‌اندازی وب سایت به کمک انواع نرم‌افزار کامپیوتری		۰/۶۲۴
تدوین فیلم‌های آموزشی و ترویجی به کمک نرم افزار کامپیوتری		۰/۶۶۰
توانایی در به کارگیری فناوری اطلاعات		توانایی جستجو و جمع آوری اطلاعات از طریق اینترنت
	توانایی امکان‌سنجی کسب و کار در روستاها	۰/۵۴۴
	توانایی تهیه و سازماندهی محتوا در برنامه‌های آموزشی	۰/۷۵۲
	توانایی برنامه‌ریزی ترویجی	۰/۶۷۱
توانایی در تدریس	توانایی‌های راه اندازی کلاس‌های آموزش بزرگسالان	۰/۵۵۹
	مهارت در راه اندازی پروژه‌های فردی و گروهی	۰/۶۱۷
	توانایی تهیه برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی مرتبط با ترویج	۰/۶۵۰
توانایی در راه اندازی کسب و کار	توانایی راه‌اندازی و انجام پروژه‌های پژوهشی	۰/۸۱۸
	شناخت قوانین و ضوابط راه‌اندازی تشکلهای غیر دولتی و تعاونی	۰/۷۲۱

طراحی برنامه و برنامه‌ریزی آموزشی و ترویجی نامگذاری شد. این عامل با توجه به مقدار ویژه (۵/۷۹۵) بیشترین تأثیر و بیشترین اهمیت را در تبیین متغیرها داشته و در مجموع ۱۹/۳۱ درصد از کل واریانس را تبیین می‌کند.

عامل دوم- توانایی در تهیه رسانه‌های آموزشی و ترویجی: عامل دوم که با توجه به متغیرهای تشکیل دهنده، عامل توانایی تهیه رسانه‌های آموزشی و ترویجی نامگذاری شد از متغیرهای تهیه فیلم‌های آموزشی مخصوص کشاورزان و روستائیان، توانایی تهیه و چاپ پوستر و رسانه‌های چاپی، توانایی تهیه مقاله پوستر، توانایی تهیه مقالات علمی برای مجلات و روزنامه‌ها، تهیه و تدوین وب سایت به کمک نرم افزار کامپیوتری و تدوین

عامل اول- توانایی در طراحی برنامه و برنامه‌ریزی آموزشی و ترویجی: عامل اول در برگزیده ۹ متغیر بود که به ترتیب مقدار بار عاملی (سهیم متغیر در تشکیل عامل) عبارتند از: توانایی ارزشیابی علمی برنامه‌های ترویجی، توانایی ارزشیابی برنامه‌های آموزشی، توانایی برآورد هزینه‌های طراحی و اجرای برنامه‌های آموزشی، مدیریت و برنامه ریزی آموزشی، طراحی برنامه‌های آموزش پودمانی، توانایی برقراری ارتباط و کار در محیط روستا، توانایی انجام پروژه‌های نیازسنجی آموزشی در روستاها، توانایی مدیریت برنامه‌ها و فعالیت‌های ترویجی و مهارت در به کارگیری تکنیک‌های تدریس انفرادی. با توجه به ماهیت متغیرها، این عامل تحت عنوان توانایی در

۸/۲۹ درصد از واریانس کل متغیرهای تحت بررسی را تبیین می‌کند.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

با توجه به تحولات سریع و شگرف علم و فناوری در دنیا و جهانی شدن اقتصاد، به نظر می‌رسد سرمایه‌گذاری برای حضور موثر و کارآمد دانش‌آموختگان دانشگاه‌ها در بازار کار، علاوه بر این که موجب علمی شدن فعالیت‌ها و مشاغل و استفاده بهینه از امکانات و منابع می‌گردد، توان کارآفرینی را نیز در دانش‌آموختگان افزایش می‌دهد. دانشجویان و دانش‌آموختگان ترویج و آموزش کشاورزی جهت توفیق در احراز مشاغل آتی در زمینه‌های تخصصی مربوط به رشته تحصیلی خود، به ویژه در بخش‌های غیردولتی و خصوصی، نیاز به کسب مجموعه مهارت‌ها و توانایی‌های مختلفی دارند که لازم است بتوانند این توانایی‌ها را در طی دروس دانشگاهی کسب نمایند. از طرفی با توجه به وضعیت دشوار و پیچیده اشتغال دانش‌آموختگان در کشور، یکی از راه‌کارهای عمده در این زمینه، گرایش آموزش‌های دانشگاهی به سمت خود اشتغالی و کارآفرینی است. با توجه به راه‌کار مذکور یعنی گرایش به سمت کارآفرینی و خوداشتغالی، نتایج این تحقیق به دنبال شناسایی زمینه‌های اشتغالی و خوداشتغالی در طی دروس تخصصی دانشگاهی در جهت اشتغالی دانشجویان مورد مطالعه بوده است. بر همین اساس ابتدا برخی از ویژگی‌ها و خصلت‌های مورد نیاز برای کارآفرینی و خوداشتغالی از نظر دانشجویان مورد بررسی قرار گرفت. خلاقیت و نوآوری، علاقمندی به شغل، اعتماد به نفس، ریسک‌پذیری، وجدان کاری، و شجاعت در کار، جزء مهم‌ترین ویژگی‌هایی مشخص شدند که بر کارآفرین شدن و اشتغالی دانشجویان و دانش‌آموختگان رشته ترویج و آموزش کشاورزی موثر هستند. بر اساس یافته‌های تحقیق، اکثر ویژگی‌های کارآفرینانه مورد مطالعه دانشجویان بر اشتغالی تاثیرگذار بوده اند و با عنایت به این که اکثر اندیشمندان بر اکتسابی بودن این ویژگی‌ها تاکید دارند پیشنهاد می‌شود برنامه‌ها و دوره‌های آموزشی

فیلم‌های آموزشی و ترویجی به کمک نرم افزار کامپیوتری تشکیل شده است. همان گونه که در جدول ۴ نیز مشخص است، مقدار ویژه این عامل برابر با ۳/۹۷۲ می‌باشد که بعد از عامل توانایی در طراحی برنامه و برنامه‌ریزی در رده دوم قرار دارد. درصد واریانس مقدار ویژه این عامل ۱۳/۲۳ درصد است و نشان می‌دهد این عامل در مجموع ۱۳/۲۳ درصد از واریانس کل متغیرهای تحت بررسی را تبیین می‌کند.

عامل سوم - توانایی در به کارگیری فناوری

اطلاعات: متغیرهای توانایی جستجو و جمع‌آوری اطلاعات از طریق اینترنت، توانایی امکان‌سنجی کسب و کار در روستاها، توانایی تهیه و سازماندهی محتوا در برنامه‌های آموزشی و توانایی برنامه‌ریزی ترویجی در این عامل برابر با ۳/۳۰۱ است. درصد واریانس مقدار ویژه این عامل ۱۱ درصد از کل واریانس متغیرها را تبیین می‌کند و با آن که تنها چهار متغیر را در خود جای داده است اما سهم قابل توجهی از کل واریانس را به خود اختصاص داده است.

عامل چهارم - توانایی در تدریس: متغیرهایی که در عامل چهارم قرار گرفته‌اند عبارتند از: توانایی‌های راه‌اندازی دوره‌های آموزش بزرگسالان، مهارت در به کارگیری تکنیک‌های تدریس گروهی و توانایی تهیه برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی مرتبط با ترویج. همانگونه که در جدول ۴ نیز مشخص است، مقدار ویژه این عامل برابر با ۲/۹۰۹ و درصد واریانس مقدار ویژه این عامل ۹/۶۹ درصد است و نشان می‌دهد این عامل در مجموع ۹/۶۹ درصد از واریانس کل متغیرهای تحت بررسی را تبیین می‌کند.

عامل پنجم - توانایی در راه اندازی کسب و کار:

توانایی راه‌اندازی و انجام پروژه‌های پژوهشی و شناخت قوانین و ضوابط راه اندازی تشکلهای غیردولتی و تعاونی از جمله متغیرهای تشکیل دهنده این عامل هستند که با توجه به ماهیت آن‌ها تحت عنوان "توانایی در راه‌اندازی کسب و کار" نامگذاری شده‌اند. مقدار ویژه این عامل برابر با ۲/۴۸۹ می‌باشد. درصد واریانس مقدار ویژه این عامل ۸/۲۹ درصد است و نشان می‌دهد این عامل در مجموع

بردارد. ضمن اینکه باید توجه داشت که مهارت آموزی جزء مکمل آموزش‌های آکادمیک تلقی می‌شود نه جایگزین آن. دیگر یافته‌های تحقیق نشان داد از نظر دانشجویان و دانش‌آموختگان ویژگی‌های کارآفرینی موثر بر اشتغالی یکسان نمی‌باشد و تفاوت معنی‌دار است.

همچنین نتایج حاصل از آزمون من ویت نی بیانگر آن است که بین نظرات دختران و پسران دانشجو یا دانش‌آموخته رشته ترویج و آموزش کشاورزی درباره ویژگی‌های کارآفرینی و زمینه‌های اشتغالی تفاوتی وجود ندارد. این مساله اهمیت دارا بودن ویژگی‌های کارآفرینی و توجه به زمینه‌های اشتغالی دروس تخصصی ترویج و آموزش کشاورزی را بین دانشجویان و دانش‌آموختگان این رشته به طور یکسان نشان می‌دهد.

در نهایت نتایج تحلیل عاملی نشان داد که زمینه‌های خوداشتغالی و اشتغالی رشته ترویج و آموزش کشاورزی را می‌توان در پنج عامل زیر تقسیم بندی نمود: توانایی طراحی برنامه و برنامه ریزی آموزشی و ترویجی، توانایی تهیه رسانه‌های آموزشی و ترویجی، توانایی در فناوری‌های آموزشی و اطلاعات، توانایی در تدریس و توانایی در راه‌اندازی کسب و کار.

با در نظر گرفتن توانمندی‌های فردی دانشجویان، شرایط لازم را برای رشد و تقویت این ویژگی‌ها فراهم آورند. توانایی‌ها و مهارت‌هایی که دانشجویان رشته ترویج و آموزش کشاورزی در طول مقطع کارشناسی براساس سرفصل دروس خود فرا می‌گیرند شامل موارد و زمینه‌های مختلفی است. در میان زمینه‌های مختلف، نتایج این تحقیق نشان داد که به ترتیب توانایی جستجو و جمع‌آوری اطلاعات از طریق اینترنت، توانایی برآورد هزینه‌های طراحی و اجرای برنامه‌های آموزشی، مدیریت و برنامه‌ریزی آموزشی، توانایی راه‌اندازی دوره‌های آموزش بزرگسالان، و توانایی امکان‌سنجی کسب و کار در روستاها به عنوان مهم‌ترین زمینه‌های اشتغالی بوده‌اند. نتایج، دلالت بر مطلوبیت مطلق سرفصل‌ها در این دروس نداشته و همان‌طور که قبلاً ذکر شد رشد کارآفرینی و خوداشتغالی در دانشجویان کشاورزی مستلزم بهبود و اصلاح محتوی فعلی دروس است. بنابراین پیشنهاد می‌شود نظام آموزشی در رشته‌های کشاورزی با استفاده از متنوع و منعطف کردن برنامه‌های تحصیلی، توأم ساختن آموزش نظری و عملی، آشناسازی دانش‌جویان با محیط‌های کسب و کار به طور عینی و ملموس و آشناسازی دانشجویان با روش‌های حل مسأله، گام‌های موثرتری

منابع

- احمدی، ح. و امیدی نجف‌آبادی، م. (۱۳۸۸). بررسی وضعیت آموزش‌های دانشگاهی برای ترویج کارآفرینی مطالعه موردی: دانشکده کشاورزی و منابع طبیعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران. پژوهش‌های ترویج و آموزش کشاورزی، سال دوم، شماره سوم، ص ۷۲-۶۴.
- اسحاقیان، م. (۱۳۸۲). بررسی رابطه بین آموزش و اشتغال و راه‌کارهای افزایش اشتغال تحصیلکردگان. مجموعه مقالات اولین همایش اشتغال و نظام آموزش عالی کشور. ۳۰-۲۹ مهرماه ۸۲، تهران: دانشگاه تربیت مدرس.
- اسکندری، ف.، حسینی، م. و کلانتری، خ. (۱۳۸۵). عوامل موثر بر عملکرد کارآفرینانه دانش‌آموختگان آموزش عالی کشاورزی و منابع طبیعی ایران. فصلنامه اقتصاد کشاورزی و توسعه، سال ۱۴، شماره ۱۵، ص ۱۳۴-۱۰۷.
- امینی، م.، تمنایی فر، م. و غلامی علوی، ص. (۱۳۹۲). ارزیابی قابلیت‌های کارآفرینی دانشجویان، بازاندیشی در مأموریت‌های برنامه درسی آموزش عالی. توسعه کارآفرینی، دوره ششم، شماره اول، ص ۱۶۴-۱۴۵.
- بدری، ا.، لیاقتدار، م.، عابدی، م. و جعفری، ا. (۱۳۸۵). بررسی قابلیت‌های کارآفرینی دانشجویان دانشگاه اصفهان. فصلنامه پژوهش و برنامه ریزی در آموزش عالی، سال ۱۲، شماره ۲، ص ۹۰-۷۳.
- حسینی، م.، فرج‌الله حسینی، ج. و سلیمانپور، م. (۱۳۸۸). عوامل تأثیرگذار بر کارآفرینی دانشجویان دانشکده‌های کشاورزی استان تهران. مجله علوم ترویج و آموزش کشاورزی، سال پنجم، شماره دوم، ص ۱۱۲-۱۰۱.

- حیدریزاده، م. (۱۳۸۲). وضعیت اشتغال اعضای سازمان نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی استان کرمان در راستای بازنگری برنامه‌ریزی آموزشی. فصل‌نامه نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی، شماره دوم، ص ۴۵-۳۴.
- زمانی، غ. و عزیزی، ط. (۱۳۸۵). تحلیل نظرات مدیران اجرایی نسبت به اشتغال دانش‌آموختگان کشاورزی. مجله علوم ترویج و آموزش کشاورزی، سال دوم، شماره دوم، ص ۸۶-۷۳.
- سعدی، ح. و سلیمانی، ع. (۱۳۹۱). ظرفیت کارآفرینی دانشجویان دانشکده کشاورزی دانشگاه بوعلی سینا- همدان. علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران، دوره هشتم، شماره دوم، ص ۱۱۷-۱۰۵.
- شهبازی، الف. و علی بیگی، الف. (۱۳۸۵). صلاحیت‌های مورد نیاز دانش‌آموختگان کشاورزی برای ورود به بازار کار. مجله علوم ترویج و آموزش کشاورزی، سال دوم، شماره اول، ص ۲۴-۱۴.
- عزیزی، محمد. (۱۳۸۵). چالش آموزش کارآفرینی در دانشگاه‌ها. اولین همایش ملی کارآفرینی. تهران: دانشگاه تهران.
- فرهانی، م. (۱۳۸۹). بیکاری ۵۰ درصد دانش‌آموختگان کشاورزی. گزارش سایت خبری ایلنا مورخه ۱۳۸۹/۲/۲۷.
- قاسمی سیانی، م. (۱۳۸۸). کارآفرینی و نقش آن در توسعه اقتصادی روستاهای ایران، مسکن و محیط روستا توسعه روستایی، ص ۴۳-۲۸.
- مقیم، م. و احمدپورداریانی، م. (۱۳۸۷). آموزش کارآفرینی در کسب و کارهای کوچک و متوسط در ایران نیازها و راه‌کارها. فصلنامه توسعه کارآفرینی، سال اول، شماره اول، ص ۲۰۷-۲۴۵.
- میرفردی، الف. (۱۳۸۶). تحولات فرهنگی و اجتماعی و کارایی دانشگاه در توسعه اشتغال دانش‌آموختگان در ایران. مجموعه مقالات سومین همایش دو سالانه اشتغال و نظام آموزش عالی کشور، ۲۵-۲۴ اردیبهشت ۸۶، تهران: دانشگاه تربیت مدرس.
- هاشمی، س.، مهرابی، ع.، ایمنی، س. و نجاحی، الف. (۱۳۹۰). توسعه روستایی با تاکید بر اشتغال و کارآفرینی: مطالعه موردی دهستان شباب، شهرستان شیروان چرداول، استان ایلام. فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۴، شماره ۱، ص ۵۸-۳۵.
- یاراتی، ع. (۱۳۸۳). بررسی برخی روحیات کارآفرینی در بین دانشجویان دانشگاه شیراز، پایان نامه کارشناسی ارشد، مدیریت صنعتی، دانشگاه شیراز.

- Anonymous, (2008). Entrepreneurship in higher education, especially within non- business studies. Final report of the expert group, European commission of enterprise and industry directorate general.
- Chamberrs, R. (2002). *Human Capital for Entrepreneurship in higher education*. London: Edgar.
- Gallowy, L Anderson, M., Brown, W., Wilson, L. (. (2005). Enterprise Skills for the economy. *Education and Training*, 47(1):7- 17.
- Graevenitz, G., Harhoff, D. , Weber, R. (2010). The effects of entrepreneurship education. *Journal of Economic Behavior and Organization*, 76 (1): 90-112.
- Howard, S. (2004). Developing Entrepreneurial Potential in Youth: The Effects of Entrepreneurial Education and Venture Creation. University of South Florida Repot: 3-17.
- Jones, C. and English, J. (2005). A Contemporizes Approach to Entrepreneurship Education. *Journal of Education Training*, 46(8/9): 416-423.
- Krejcie, R. V. and Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. *Educational and Psychological Measurement*, 30: 608-610.
- Kuartko, D.F. (2004). Entrepreneurship education: Emerging trends and challenges for the 21 century, Coleman White Paper Series.
- Lindner, J. R., Dooley, K. E. and Wingenbach, G. J. (2003). A Cross-National Study of Agricultural and Extension Education Competencies. *Journal of International Agricultural and Extension Education*, 10(1):51-59.
- Mc Clelland, D. (1961). *The Achieving Society* Princeton. NJ, Van No strand.
- Movahedi, R. (2009). Competencies needed by agricultural extension and education undergraduates for employment in Iranian Labor market. Berlin:dissertation.de verlag.

تحلیل زمینه‌های خود اشتغالی و اشتغالی ...

- Oosterbeek, H., Praag, V. M., Ijsselstein, A. (2010). The impact of entrepreneurship education on entrepreneurship skills and motivation. *European Economic Review*, 54 (3): 442–454.
- Ron, M. (2006). Agents of Change and Policies of Scale: A Policy Study of Entrepreneurship and Enterprise in Education. Ph.D thesis, Department of Teacher Education and Social Sciences in Umeå University, Sweden.
- Ropke, J. (2007). Knowledge Mobilization and Academic Entrepreneurship. Available at: www.jobportal.ir.
- Shao, X. (2004). Teacher Training and Curriculum Reform in Chinese Agricultural Schools. Ph.D Thesis, the Pennsylvania State University, USA.
- Verheul, I. (2001). An eclectic theory of entrepreneurship. Tinbergen discussion paper. Indianapolis: Institute for Development Strategies, Indiana University.

Identifying Employability and Self-Employment Areas in Courses of Agricultural Extension and Education Mayor

R. Movahedi*, and T. Charkhtabian¹

(Received: Jan. 20, 2013; Accepted: Dec. 2, 2013)

Abstract

The main purpose of this study was to identify employability and self-employment areas in courses of agricultural extension and education. Major research used a survey methodology. The study's statistical population consisted of 147 students and graduated majoring in agricultural extension and education between 2010-2011 academic year. Samples were 120 people which randomly selected. Data collection tool was a questionnaire which was face validated by a group of experts. Reliability of the variables was confirmed using calculating Cronbach's Alpha ($\alpha= 0.84$ and 0.85). Both descriptive and analytical statistics were used in order to analyze data. Factor analysis results showed that the most important employability areas in agricultural extension and education courses were ability to design extension and education programs, produce extension and education media, educational and information technology, teach, and ability to start and conduct a business.

Keywords: Entrepreneurship, Employment, Self-Employment, Employability, Agricultural Extension and Education, Student, Graduates.

---

¹-Assistant Professor, and M.Sc. Graduate, Dept. of Agricultural Extension and Education, Bu-Ali-Sina University, Hamedan, Iran, respectively.

* -Corresponding Author, E-mail: r.movahedi@basu.ac.ir.